

STUDII ȘI CERCETĂRI  
DE  
ISTORIE VECHĂ ȘI ARHEOLOGIE

**TOMUL 69 – 2018**

**1–4**

SUMAR

*STUDII*

ADINA BORONEANȚ, MEDA TODERAȘ, Considerații preliminare asupra plasticii din situl 4 de la Gothatea .....	5
AUREL-DANIEL STĂNICĂ, GABRIEL VASILE, Date arheologice și antropologice despre o necropolă medio-bizantină de la Isaccea– <i>Noviodunum</i> (jud. Tulcea), sectorul <i>Terenul Poliției de Frontieră</i> .....	49
DANIELA MARCU ISTRATE, Feldioara înainte și după cavalerii teutoni. Fortificația așezării medievale.....	121

*NOTE ȘI DISCUȚII*

ION MAREȘ, Date noi referitoare la obținerea sării din saramură în eneolitic. Brichetaje descoperite în așezarea Cucuteni A-B <sub>1</sub> de la Adâncata – <i>Dealul Lipovanului</i> (jud. Suceava).....	155
BIANCA PREDĂ-BĂLĂNICĂ, ALIN FRÎNCULEASA, DANIEL GARVĂN, Un topor cu gaură de înmănușare transversală descoperit la Slon (com. Cerașu, jud. Prahova) .....	177
DRAGOȘ MĂNDESCU, Descoperiri funerare aparținând grupului Ferigile la Stoenești – <i>Valea Miriuței</i> (jud. Argeș).....	193
ALEXANDRU AVRAM, Inscription funéraire hellénistique d’Istros.....	213
CONSTANTIN C. PETOLESCU, Participarea flotei romane la războiul dacic al împăratului Traian.....	217
ADRIAN BĂTRÎNA, LIA BĂTRÎNA, Din nou despre biserica „Sfântul Nicolae” din Rădăuți.....	225

*CRONICA VIEȚII ȘTIINȚIFICE*

CONSTANTIN C. PETOLESCU, Cronica epigrafică a României (XXXVII, 2017).....	269
LIANA OȚA, Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” .....	287

OANA DAMIAN, „140 de ani de arheologie dobrogeană”. Cronica unei expoziții.....	329
OANA DAMIAN, Nufăru 40. Colocviu și expoziție fotodocumentară dedicate cercetării arheologice a unei cetăți bizantine de la gurile Dunării, <i>Proslavița</i> .....	337
<i>TEZE DE DOCTORAT</i>	
FLORIN CIULAVU, Activitatea monetăriei de la Alba Iulia. Studiu numismatic, istoric și arheologic .....	347
<i>IN MEMORIAM</i>	
Gânduri despre Dumitru (Mitrut) Țicu ( <i>Zeno Karl Pinter</i> ).....	355
<i>RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE</i>	
Jenny Strauss Clay, Irad Malkin, Yannis Z. Tzifopoulos (eds.), <i>Panhellenes at Methone: graphê in Late Geometric and Protoarchaic Methone, Macedonia (ca 700 BCE)</i> , Trends in Classics - supplementary volumes 44, Editura Walter de Gruyter, Berlin – Boston, 2017, x + 377 p. ( <i>Iulian Bîrzescu</i> ) .....	359
Nathan Badoud, <i>Le temps de Rhodes. Une chronologie des inscriptions de la cité fondée sur l'étude de ses institutions</i> , Vestigia. Beiträge zur alten Geschichte 63, Editura C.H. Beck, München, 2015, XVII + 542 p., 148 fig. ( <i>Iulian Bîrzescu</i> ) .....	361
Toni Năco del Hoyo, Fernando López Sánchez (eds.), <i>War, Warlords, and Interstate Relations in the Ancient Mediterranean</i> , Impact of Empire 28, Leiden – Boston, Editura Brill, 2018, xiv + 504 p. ( <i>Liviu Mihail Iancu</i> ) .....	363
Christoph Hinker, <i>Ausgewählte Typologien provinzialrömischer Kleinfunde. Eine theoretische und praktische Einführung</i> . Beiträge zur Archäologie 8, Editura LIT, Viena – Berlin, 2013, 368 p., 58 ilustrații ( <i>Cristina-Georgeta Alexandrescu</i> ).....	367
Gleb V. Kubarev, <i>Altürkische Gräber des Altaj</i> , Archäologie in Eurasien, Band 33, Editura Dr. Rudolf Habelt, Bonn, 2017, XII + 402 p., 457 fig. ( <i>Adrian Ioniță</i> ).....	369
Maria-Venera Rădulescu, <i>Meșteșug, artă, document. Cahlele din Țara Românească, secolele XIV–XVII</i> , Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016–2017, 430 p. (incluzând 19 fig. și 158 pl.) ( <i>Daniela Marcu Istrate</i> ).....	372
Sófalvi András, <i>Hadakozás és önvédelem a középkori és fejedelemség kori udvarhelyszéken/Război și autoapărare în scaumul Odorhei în Evul Mediu și epoca Principatului</i> , Erdélyi Múzeum-Egyesület/Editura Muzeului Ardelean, Kolozsvár/Cluj-Napoca, 2017, 616 p. (incluzând 549 fig. și o hartă) ( <i>Daniela Marcu Istrate</i> ) .....	375
Ioan Marian Țiplic (ed.), <i>Oameni și comunități în jurul Carpaților</i> (Minerva, IV; Collectanea, 2), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015, 202 p. ( <i>Sebastian Ovidiu Dobrotă</i> ) .....	378
<i>Pontica L</i> , 2017 ( <i>Oana Damian</i> ) .....	380
<i>ABREVIERI</i> .....	385

ÉTUDES ET RECHERCHES  
D'HISTOIRE ANCIENNE  
ET D'ARCHÉOLOGIE

TOME 69 – 2018

1–4

SOMMAIRE

*ÉTUDES*

ADINA BORONEANȚ, MEDA TODERAȘ, Preliminary considerations regarding some plastic representations from Site 4 at Gothatea .....	5
AUREL-DANIEL STĂNICĂ, GABRIEL VASILE, Archaeological and anthropological data on a Middle-Byzantine necropolis at Isaccea–Noviodunum (Tulcea County), <i>Border Police Territory</i> sector .....	49
DANIELA MARCU ISTRATE, Feldioara before and after the Teutonic Knights. The mediaeval fortification .....	121

*NOTES ET DISCUSSIONS*

ION MAREȘ, New data regarding salt extraction from brine in the Eneolithic. Briquetages discovered in the Cucuteni A-B <sub>1</sub> settlement from Adâncata – <i>Dealul Lipovanului</i> , Suceava County .....	155
BIANCA PREDĂ-BĂLĂNICĂ, ALIN FRÎNCULEASA, DANIEL GARVĂN, A shaft-hole axe discovered in Slon (Cerașu locality, Prahova County) .....	177
DRAGOȘ MĂNDESCU, Funerary findings belonging to Ferigile group at Stoenești – <i>Valea Miriuței</i> (Argeș County) .....	193
ALEXANDRU AVRAM, Inscription funéraire hellénistique d'Istros.....	213
CONSTANTIN C. PETOLESCU, La participation de la flotte romaine à la guerre dacique de l'empereur Trajan .....	217
ADRIAN BĂTRÎNA, LIA BĂTRÎNA, Once more about the “Saint Nicholas” church from Rădăuți .....	225

*CHRONIQUE SCIENTIFIQUE*

CONSTANTIN C. PETOLESCU, Chronique épigraphique de la Roumanie (XXXVII, 2017) ..	269
LIANA OȚA, Session annuelle de communications scientifiques de l'Institut d'Archéologie « Vasile Pârvan » .....	287

OANA DAMIAN, « 140 ans d'archéologie dobroudjéene ». Chronique d'une exposition .....	329
OANA DAMIAN, Nufăru 40. Colloque et exposition photodocumentaire dédiés à la recherche archéologique d'une forteresse byzantine, située à l'embouchure du Danube, <i>Proslavitza</i> .....	337
<i>THÈSES DE DOCTORAT</i>	
FLORIN CIULAVU, The activity of the mint of Alba Iulia. Numismatic, historical and archaeological study .....	347
<i>IN MEMORIAM</i>	
Thoughts about Dumitru (Mitrut) Ţicu ( <i>Zeno Karl Pinter</i> ).....	355
<i>COMPTE RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES</i>	
Jenny Strauss Clay, Irad Malkin, Yannis Z. Tzifopoulos (eds.), <i>Panhellenes at Methone: graphê in Late Geometric and Protoarchaic Methone, Macedonia (ca 700 BCE)</i> , Trends in Classics - supplementary volumes 44, Editura Walter de Gruyter, Berlin – Boston, 2017, x + 377 p. ( <i>Julian Bîrzescu</i> ) .....	359
Nathan Badoud, <i>Le temps de Rhodes. Une chronologie des inscriptions de la cité fondée sur l'étude de ses institutions</i> , Vestigia. Beiträge zur alten Geschichte 63, Editura C.H. Beck, München, 2015, XVII + 542 p., 148 fig. ( <i>Julian Bîrzescu</i> ) .....	361
Toni Năco del Hoyo, Fernando López Sánchez (eds.), <i>War, Warlords, and Interstate Relations in the Ancient Mediterranean</i> , Impact of Empire 28, Leiden – Boston, Editura Brill, 2018, xiv + 504 p. ( <i>Liviu Mihail Iancu</i> ) .....	363
Christoph Hinker, <i>Ausgewählte Typologien provinzialrömischer Kleinfunde. Eine theoretische und praktische Einführung</i> . Beiträge zur Archäologie 8, Editura LIT, Viena – Berlin, 2013, 368 p., 58 ilustrații ( <i>Cristina-Georgeta Alexandrescu</i> ).....	367
Gleb V. Kubarev, <i>Altürkische Gräber des Altaj</i> , Archäologie in Eurasien, Band 33, Editura Dr. Rudolf Habelt, Bonn, 2017, XII + 402 p., 457 fig. ( <i>Adrian Ioniță</i> ).....	369
Maria-Venera Rădulescu, <i>Meșteșug, artă, document. Cahlele din Țara Românească, secolele XIV–XVII</i> , Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016–2017, 430 p. (incluzând 19 fig. și 158 pl.) ( <i>Daniela Marcu Istrate</i> ).....	372
Sófálvi András, <i>Hadakozás és önvédelem a középkori és fejedelemség kori udvarhelyszéken/Război și autoapărare în scaunul Odorhei în Evul Mediu și epoca Principatului</i> , Erdélyi Múzeum-Egyesület/Editura Muzeului Ardelean, Kolozsvár/Cluj-Napoca, 2017, 616 p. (incluzând 549 fig. și o hartă) ( <i>Daniela Marcu Istrate</i> ) .....	375
Ioan Marian Țiplic (ed.), <i>Oameni și comunități în jurul Carpaților</i> (Minerva, IV; Collectanea, 2), Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2015, 202 p. ( <i>Sebastian Ovidiu Dobrotă</i> ) .....	378
<i>Pontica L</i> , 2017 ( <i>Oana Damian</i> ) .....	380
<i>ABRÉVIATIONS</i> .....	385

ACTIVITATEA MONETĂRIEI DE LA ALBA IULIA.  
STUDIU NUMISMATIC, ISTORIC ȘI ARHEOLOGIC

FLORIN CIULAVU\*

Lucrarea<sup>1</sup> este dedicată întregii activități a monetăriei de la Alba Iulia, care a fost înființată în secolul al XVII-lea și care avea să devină, în secolele XVIII–XIX, cea mai importantă din Transilvania și una dintre cele mai importante din Imperiul habsburgic, funcționând, cu câteva întreruperi, până în anul 1871. Până nu demult, activitatea ei era puțin cunoscută, în primul rând din cauza faptului că nu erau publicate documente, iar în al doilea rând, pentru că erau cunoscute foarte puține monede din descoperiri monetare. De asemenea, cercetările arheologice întreprinse pe teritoriul monetăriei au vizat valorificarea științifică a vestigiilor din epoca romană, iar descoperirile atribuite artizanilor monetăriei au rămas în mare parte inedite. În unele cazuri, piese importante din monetărie au fost ignorate complet.

Conducerea Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia și unii colegi au susținut și au sprijinit demersul realizării unei monografii a monetăriei. Prin amabilitatea lor s-a putut studia materialul arheologic rezultat în urma cercetărilor și toate monedele bătute la Alba Iulia, păstrate în colecțiile muzeului (1150 exemplare). Cu sprijinul prof. dr. Volker Wollmann, s-a putut consulta arhiva documentară a monetăriei, păstrată în Muzeul Monedelor și Medaliiilor din Kremnica (Slovacia) și o serie de lucrări publicate, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primii ani ai secolului XX, în reviste și volume care nu se regăsesc în bibliotecile din România.

Teza este împărțită în șapte capitole. Cinci dintre acestea au fost împărțite la rândul lor în subcapitole. Cele mai importante sunt capitolele II și III, în care am analizat activitatea monetăriei din secolul al XVII-lea („vechea monetărie”), respectiv din secolele XVIII–XIX („noua monetărie”). După cele șapte capitole, sunt prezentate trei anexe (repertorii și catalogul monedelor) și 45 de planșe.

În *Introducere* (capitolul I) se motivează alegerea temei pentru cercetare, se prezintă problematica lucrării și se analizează toată istoriografia care face referire la

---

\* Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea; e-mail: florinciulavu@gmail.com.

<sup>1</sup> Teza de doctorat a fost susținută public în 19 noiembrie 2018, în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, conducătorul științific fiind dr. Eugen Nicolae. Comisia a fost alcătuită din: dr. Radu Băjenaru (președinte), dr. Gabriel Custurea, dr. Antal Lukács, dr. Aurel Vilcu.

activitatea monetăriei albaiuliene. Monetăria este amintită pentru prima dată într-o lucrare publicată de Adauctus Voigt în anul 1782, prilej cu care a publicat medalii bătute la Alba Iulia: *Schau-und Denkmuenzen, welche unter der glorwuerdigen Regierung Maria Theresia gepraeagen worden sind / Médailles frappées sous le règne glorieux de l'impératrice reine Marie Thérèse*, Wien, 1782. Mai târziu, în anul 1807, Stephanus Schoenvisner a publicat *Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae. Instituti Nationalis Széchényani*, în care se regăsesc câteva monede interesante. Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea sunt cunoscute destul de multe contribuții datorate numismaților maghiari și austrieci, care au prezentat tezaure monetare sau piese din diferite colecții, între care se regăsesc și monede bătute la Alba Iulia. La finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, se înmulțesc contribuțiile în care găsim informații utile referitoare la activitatea monetăriei, de la simple descrieri de monede la documente publicate, cu referiri la meșteri monetari sau la tiraje de monede. Cel mai important studiu publicat până în prezent, *Din activitatea monetăriei de la Alba Iulia, de la începutul veacului al XVIII-lea până în anul 1871*, în revista *Apulum* nr. 49 din anul 2012, însumează un număr mare de documente care au fost studiate de Volker Wollmann în arhiva monetăriei din Kremnica. Autorul oferă date valoroase cu privire la clădirile și dotările atelierelor din complexul Oficiului Monetar din Alba Iulia, care, coroborate de informațiile obținute în urma cercetărilor arheologice și a studiului numismatic, ajută la realizarea unei monografii cât mai complete, singura lucrare de această anvergură dedicată unei monetării transilvănene.

În capitolul al II-lea, *Activitatea monetăriei de la Alba Iulia în perioada 1610–1687*, împărțit în șase subcapitole, este dezbătută activitatea monetăriei din timpul principilor care au domnit în intervalul cronologic amintit (Gabriel Báthory, Gabriel Bethlen, Gheorghe Rákóczi I, Gheorghe Rákóczi al II-lea și Mihail Apafi I). Monetăria a fost înființată în perioada domniei lui Gabriel Báthory (1608–1613) și a avut o slabă activitate de batere de monede, fiind cunoscute piese doar din anii 1610, 1611 și 1613.

O atenție deosebită s-a acordat perioadei domniei lui Gabriel Bethlen și reformei monetare realizate în anii 1624/1625–1626, deoarece, pe plan monetar este cea mai importantă perioadă din activitatea monetăriei de pe parcursul secolului al XVII-lea. Pe lângă bibliografia existentă, un aport semnificativ îl are colecția „Documentele Dietelor Transilvaniei”, care, până în prezent, a fost puțin utilizată de către numismați și care va schimba mult din ceea ce era cunoscut despre criza monetară din acea perioadă și despre falsificarea de monede. Reforma monetară realizată în deceniul al treilea al secolului al XVII-lea a contribuit decisiv la schimbarea factorilor care au influențat baterea de monede. Chiar dacă decizia reformării sistemului monetar a fost luată de principe în anul 1618, considerăm că putem vorbi de o reformă abia în anii 1624/1625–1626, când se constată o creștere a cantității de metale nobile în monede. De asemenea, se poate vorbi despre o creștere importantă a numărului pieselor transilvănene în circulația monetară (pe baza

descoperirilor din tezaurele publicate) și de scăderea numărului monedelor false și al pieselor argintate.

În timpul domniilor lui Gheorghe Rákoczi I (1630–1648) și Gheorghe Rákoczi al II-lea (1648–1660), monetăria de la Alba Iulia a cunoscut o perioadă de „declin” în ceea ce privește activitatea monetară, funcționând doar în doi ani: 1646, când s-au bătut doar piese de 1 ducat, cunoscute în mai multe variante, și 1657, când s-a bătut o gamă variată de monede de aur (13 și 12 ducați – pătrate; 10 ducați – pătrate, hexagonale și rotunde; 3 ducați, 2 ducați – pătrate și rotunde; 1 ducat – hexagonale și rotunde) și de argint (1  $\frac{1}{4}$  taler, 1 taler și o piesă de argint aurit, care prezintă aceleași detalii iconografice cu moneda de 10 ducați și aproximativ aceeași greutate). Piesele pătrate și hexagonale sunt adevărate „bijuterii monetare”, fiind considerate rarități.

Perioada lui Mihail Apafi I (1661–1690) este caracterizată pe plan monetar prin încercarea impunerii în circulație a monedelor transilvănene, care, la începutul domniei, aproape că lipseau de pe piață. Din acest motiv, pe lângă monetăriile existente, au mai fost înființate altele noi, funcționând în total șase ateliere monetare, la Aiud, Alba Iulia, Bistrița, Brașov, Făgăraș și Sighișoara. Este cunoscut faptul că, pe lângă cele menționate, au mai funcționat și câteva ateliere clandestine, cel mai „important” fiind la Orăștie. Activitatea monetăriei din Alba Iulia a început în anul 1668, aceasta funcționând, cu câteva întreruperi, până în 1689. Nefiind cunoscute documente din această perioadă, estimările privind cantitățile de monede bătute la Alba Iulia s-au putut face doar pe baza pieselor incluse în circuitul științific, rezultând un număr relativ mare de tipuri monetare, care sunt atestate în cantități foarte mici.

În capitolul al III-lea, *Activitatea monetăriei de la Alba Iulia în perioada 1701–1871*, împărțit în 10 subcapitole, s-a urmărit prezentarea activității monetăriei din timpul împăraților habsburgi pentru care s-au bătut monede la Alba Iulia (Carol al VI-lea, Maria Theresia, Francisc I – soțul Mariei Theresia, Iosif al II-lea – coregent și împărat, Leopold al II-lea, Francisc al II-lea/Francisc I, Ferdinand I/Ferdinand V și Franz Joseph I). Aici au fost utilizate o serie de documente inedite păstrate în arhiva monetăriei din Kremnica (Slovacia) și în Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României. De asemenea, studiul este completat cu cercetarea a câteva zeci de probe de monede și de medalii, inedite. La acestea se adaugă nu număr de aproximativ 1500 de monede inedite păstrate în colecțiile muzeelor din Alba Iulia, Aiud, Sebeș și Deva, care au ajutat la o mai bună interpretare a activității monetăriei din perioada amintită; o parte dintre acestea se regăsesc în catalogul monedelor, fiind variante noi ale pieselor cunoscute.

Capitolul începe cu problematica referitoare la baterea monedelor PRO LIBERTATE în timpul răscoalei rákocziene, deoarece, în cursul cercetărilor arheologice efectuate în anul 1986 la monetărie, au fost descoperite câteva resturi de tăblițe rezultate de la decuparea monedelor. Pe una dintre acestea apare textul menționat mai sus și anul 1706, ridicând o problemă importantă cu privire la baterea

lor. În ceea ce privește descoperirea acestora, pot fi luate în considerare două posibilități: fie au fost bătute la Alba Iulia înainte de deschiderea monetăriei (1713), fie au fost aduse aici mai târziu, pentru retopire și re folosirea metalului. Aceste aspecte pot fi lămurite clar doar după „descoperirea” unui document care să ateste faptul că astfel de monede s-au bătut și la Alba Iulia sau după alte descoperiri arheologice similare.

În timpul domniei lui Carol al VI-lea (1711–1740) a fost reorganizată „noua monetărie” de la Alba Iulia, în paralel cu construcția cetății. În intervalul 1711–1713, au fost ridicate clădiri noi și au fost modernizate cele vechi. Monetăria și-a început activitatea în anul 1713, când au fost realizate trei tipuri de monede de aur și două tipuri de argint, și a funcționat fără întrerupere până în anul 1740. În acest interval, monetăria s-a concentrat pe baterea monedelor de aur și argint, nefiind cunoscute până în prezent piese de bronz.

O atenție deosebită a fost acordată perioadei domniei împărătesei Maria Theresia, în timpul căreia monetăria a avut o activitate prolifică. Domnia acesteia (1740–1780) s-a caracterizat prin implicarea activă în politica monetară a imperiului, solicitând în două rânduri (1747; 1759–1760) realizarea unor reforme monetare majore, în urma cărora s-au modificat parametrii metrologici ai monedelor și au fost introduse în circulație piese noi, ca și altele mai „vechi”, la baterea cărora se renunțase în trecut. În această perioadă, în monetăria de la Alba Iulia s-au bătut cantități mari de piese de aur, argint, bronz și cupru, aproape toate fiind cunoscute în mai multe variante. Pentru unele dintre ele se cunosc tirajele, care sunt impresionante. În aceeași perioadă, s-au mai bătut monede în paralel pentru Francisc I/Franz I Stefan (soțul împărătesei), în intervalul 1746–1765 și cu efigia lui Iosif al II-lea (coregent), în intervalul 1765–1780. Monede cu efigia lui Francisc I sunt cunoscute destul de puține, însă cele realizate pentru Iosif al II-lea sunt cunoscute în cantități mari, fapt dovedit și de descoperirile monetare. O chestiune interesantă este reprezentată de gravarea siglelor monetarilor pe ștanțe. Acestea apar de fiecare dată pe monedele bătute pentru Iosif al II-lea, însă, în general, lipsesc de pe monedele bătute pentru Maria Theresia.

O altă perioadă interesantă pentru monetăria albaiuliană a fost traversată în timpul lui Iosif al II-lea (1780–1790). Pe plan monetar, domnia acestuia este caracterizată în primul rând prin multe decrete imperiale în care se ofereau indicații privind baterea monedelor, dar, în special, se interzicea ca pe monede să mai apară siglele meșterilor monetari. În general, monetăriile mai mici nu țineau cont de respectivele decrete și gravau în continuare sigle, deși împăratul dorea ca pe monede să apară doar siglele monetăriilor. Până în prezent, nu este cunoscută nicio monedă bătută la Alba Iulia în intervalul 1780–1790 pe care să apară siglele meșterilor monetari. Au fost realizate în această perioadă cinci categorii de monede de aur și de argint, însă sunt cunoscute puține variante ale lor, spre deosebire de perioada 1765–1780, de când sunt cunoscute mai multe. Pe lângă acestea, în colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, am identificat patru probe monetare realizate din zinc



pentru moneda de 20 kreuzer 1782. Interesant este faptul că pe monede s-au respectat toate detaliile întâlnite pe probe, în ceea ce privește legendele și iconografia, însă diametrul monedelor este mai mic decât cel al probelor.

În timpul scurtei domnii a lui Leopold al II-lea (1790–1792), monetăria a funcționat în anii 1791–1792 și a bătut foarte puține tipuri de monede de aur (1 ducat) și de argint (20, 10 kreuzer), nefiind cunoscute până în prezent astfel de piese din descoperiri monetare.

De asemenea, importantă este și perioada de criză de la începutul secolului al XIX-lea, când s-au bătut monede prin surfrapare (piesele de 7 kreuzer 1802 s-au bătut peste 12 kreuzer 1795). În intervalul 1792–1835, Francisc a fost împărat al Imperiului Romano-German, purtând titulatura de Francisc al II-lea, iar, în intervalul 1806–1835, a fost împărat al Austriei, cu titulatura de Francisc I. Sub domnia sa, monetăria de la Alba Iulia a funcționat fără întrerupere și s-au bătut monede de aur, argint și bronz în cantități mari, în paralel pentru cele două state. În această perioadă, s-au bătut pentru prima dată în „noua monetărie”, monede de argint de valoare mare (ex.: kronenthaler = taleri de coroană), care cântăreau aproximativ 30 g. Deși domnia sa a fost foarte lungă, până în prezent nu sunt cunoscute documente ale monetăriei din această perioadă.

Domnia lui Ferdinand I (1835–1848) este concretizată pe plan monetar prin continuarea politicilor întreprinse de predecesorii săi. Monetăria de la Alba Iulia a funcționat fără întrerupere în această perioadă, reușind să bată monede de aur și de argint în cantități apreciabile, aspect dovedit și de descoperirile monetare. Din colecția muzeului din Alba Iulia sunt cunoscute patru probe ale monedei de 3 kreuzer 1842, realizate cu aceeași ștanță, care completează tabloul pieselor cunoscute din această perioadă.

Din timpul domniei lui Franz Josef I (1848–1916), când atelierul și-a încetat activitatea definitiv în anul 1871, dispunem de un număr relativ mare de documente, care se păstrează în arhiva monetăriei din Kremnica. O parte dintre acestea au fost publicate în anul 2012 de către Volker Wollmann, iar altele se regăsesc în prezenta lucrare, fiind perioada cea mai cunoscută din istoria monetăriei. Primele informații, culese din documente care fac referire la această perioadă, au fost publicate în anul 1896 de către Heinrich Cubasch, care a prezentat o listă a funcționarilor monetăriei care au activat în intervalul cronologic 1848–1871. În perioada amintită s-au bătut peste 15 tipuri de monede de aur, argint și bronz, la care se adaugă variante ale acestora. Variantele s-au stabilit în funcție de legende și reprezentări iconografice. Sunt cunoscute și trei probe monetare, dintre care două sunt inedite (20 kreuzer 1853 și 3 kreuzer 1858) și una a fost publicată în anul 1938 (5 kreuzer 1859).

În capitolul al IV-lea, *Siglele de pe monede*, este prezentat istoricul cercetărilor dedicate acestora și sunt analizate siglele de monetărie și de meșteri cunoscute de pe monedele bătute la Alba Iulia. De asemenea, s-a acordat atenție și reprezentărilor stemei Transilvaniei din perioada 1713–1765, când pe monede nu se aplicau sigle, fiind singurele elemente de identificare a pieselor bătute la Alba Iulia.

Trebuie precizat că, în intervalul cronologic amintit, în Transilvania funcționa doar monetăria de la Alba Iulia. În general, studiul siglelor întâlnite pe piesele transilvănene nu a prezentat un mare interes pentru numismați. Ele au fost prezentate succint în cataloagele de profil, însă ulterior nu au fost discutate și completate informațiile cunoscute cu noutăți aflate pe parcursul avansării științei numismaticii.

După prezentarea unui scurt istoric al cercetării siglelor, a fost dedicat un subcapitol consistent folosirii acestora pe monedele bătute la Alba Iulia. Discuția este relativ simplă pentru siglele aplicate pe monede în secolul al XVII-lea, când se foloseau doar literele A–I, uneori însoțite de anumite semne; nu au fost omise monedele pe care nu au fost inscripționate sigle în secolul amintit. Situația este cu totul alta începând din secolul al XVIII-lea, când, alături de sigla monetăriei, pe monede apar și siglele maistrului monetar și ale directorului monetăriei, iar pe medalii apar siglele sau numele gravorilor sau chiar ale realizatorilor proiectelor medaliiilor. Un exemplu în acest sens este o medalie bătută la Alba Iulia în anul 1722, pentru *Pragmatica Sanctiune*, care pe avers conține sigla H (Carol Hoffmann), iar pe revers SKDK (inițialele realizatorului proiectului medaliei – Samuel Köleséri de Kelesser).

Interesantă este și perioada 1713–1765, când pe majoritatea monedelor bătute la Alba Iulia nu se ștanțau sigle de monetărie sau de meșteri, în schimb, cele ale gravorilor apăreau pe medalii. Sunt cunoscute puține monede bătute în intervalul 1745–1765 pe care apar siglele C-A (Carolina Alba) sau C (Carlstadt). Monedele, în a căror iconografie nu se regăsesc sigle, sunt atribuite monetăriei albaiuliene pe baza stemei Transilvaniei, care era reprezentată într-un scut mic poziționat pe pieptul acvilei, fiind cunoscut faptul că, în secolele XVIII–XIX, piesele transilvănene se realizau doar la Alba Iulia (monetăria de la Baia Mare bătea monede pentru Ungaria). Printr-un decret imperial din anul 1765 au fost introduse noi sigle pentru toate monetăriile din imperiu. Acestea nu mai aveau nicio legătură cu numele orașelor în care funcționau monetăriile. Spre exemplu, atelierului din Alba Iulia i-a fost atribuită sigla E. De menționat că decretul a fost doar parțial respectat, motiv pentru care, în anul următor (6 iulie 1766), a fost emis un nou act prin care au fost schimbate unele sigle. Abia din perioada domniei lui Iosif al II-lea s-a renunțat total la folosirea siglelor funcționarilor unei monetării.

În capitolul al V-lea, *Ultimele emisiuni monetare și încetarea definitivă a activității monetăriei de la Alba Iulia*, este prezentată partea de final din activitatea monetăriei și motivele pentru care s-a luat decizia închiderii ei. Ultimele monede realizate au fost cele din anul 1871, an în care monetăria a fost desființată, iar materia primă aflată în stoc și o parte din dotările tehnice au fost transferate la monetăria din Kremnica, iar celelalte unelte rămase au fost duse la topitoria din Zlatna (jud. Alba). De asemenea, personalul calificat a fost transferat la Kremnica sau la alte instituții din domeniul tehnicii (topitoria din Zlatna sau Direcția Minieră din Alba Iulia). Este cunoscut faptul că au fost tranferate la monetăria din Slovacia trei strunguri de rectificare, o freză cilindrică, o mașină de moletat, șase prese de tip Uhlhorn și un

laminor. Așadar, piesele de 1 kreuzer bătute în anii 1881 și 1885 cu sigla E, prezente în literatura de specialitate, nu puteau fi realizate în monetăria din Alba Iulia, mai ales că, la momentul respectiv, clădirile aveau altă funcționalitate, servind ca spații pentru Tribunal, Curtea de Apel, Judecătoria de Ocol și Penitenciar.

Capitolul al VI-lea, *Cercetările arheologice realizate la monetărie*, este dedicat rezultatelor investigațiilor arheologice de pe teritoriul monetăriei, care sunt singurele efectuate într-o monetărie transilvăneană și care au rămas în mare parte inedite. Cercetările s-au realizat cu scopul de a dezveli zidurile castrului roman, care erau suprapuse de cele ale monetăriei. Așadar, acesta este motivul pentru care au fost recuperate unele vestigii și unele obiecte care au aparținut artizanilor monetăriei: suporturi pentru susținerea preselor, creuzete din grafit utilizate pentru topirea și separarea metalelor, unelte folosite pentru manipularea creuzetelor, bucăți de zgură, resturi de tăblițe rezultate în urma decupării unor monede, cahle de sobă, fragmente de vase ceramice, fragmente de vase de sticlă ș.a.m.d.

O atenție deosebită am acordat creuzetelor din grafit descoperite, care au contribuit substanțial la reconstituirea activității Oficiului Monetar din Alba Iulia. Prezența unui număr mare de creuzete nu este întâmplătoare, deoarece, pe lângă faptul că era cea mai mare monetărie transilvăneană din secolele XVIII–XIX și una dintre cele mai importante din imperiu, aici se realizau toate operațiile de preschimbare a metalelor în scop monetar, pentru toate atelierelor transilvănene care au funcționat în secolul al XVII-lea. Pe parcursul secolului al XVIII-lea și în prima parte a celui următor, la Alba Iulia s-au bătut monede în cantități foarte mari, ceea ce a dus la achiziționarea unui număr mare de creuzete. Toate vasele de grafit descoperite au fost importate din localitatea bavareză Obernzell, care, datorită situației lângă cele mai mari depozite de grafit din Europa, era cel mai mare centru de producție de astfel de vase din lume. Știm că acestea au fost realizate în Bavaria, deoarece, pe unele dintre ele, s-au păstrat mărcile atelierelor. Noi descoperiri de creuzete, utilizate în monetăria albaiuliană sau în altă monetărie transilvăneană, ar ajuta la o mai bună cunoaștere a proceselor premergătoare baterii monedelor, mai ales dacă pe suprafața lor s-ar mai păstra urme de metale topite. Ar fi foarte important ca, în viitor, pe aceste piese să se realizeze analize metalografice, în vederea stabilirii metalelor care se topeau în ele, și, eventual, a compoziției acestora, deoarece rezultatele obținute ar putea ajuta la reconstituirea unor procese tehnologice mai puțin cunoscute, premergătoare baterii monedelor.

Creuzetele de ceramică și de gresie, utilizate pentru probe, sunt la fel de importante precum cele de grafit, atunci când se întocmește un studiu monografic dedicat unei monetării. Astfel de piese, din ceramică, mai sunt menționate ca provenind din monetăria de la Baia Mare, fără a se cunoaște contextul descoperirii. Însă piesele de gresie sunt singurele cunoscute până în prezent dintr-o monetărie transilvăneană. Numărul foarte mare al acestora (ceramică și gresie) se explică prin faptul că la Alba Iulia se făcea preschimbarea metalelor în scop monetar pentru toate monetăriile transilvănene din secolul al XVII-lea, iar începând cu secolul al XVIII-lea,

a fost crescută capacitatea de producție a monetăriei și, alături de cele de grafit, erau necesare operațiilor premergătoare baterii monedelor.

Vasele ceramice descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice nu ocupă un loc la fel de important precum creuzetele în studierea activității monetăriei, însă și acestea au o oarecare importanță, deoarece unele dintre ele erau utilizate pentru prepararea sau păstrarea/depozitarea unor substanțe chimice necesare într-o monetărie, iar altele aparțineau funcționarilor care locuiau în complexul monetăriei. În general, vasele ceramice din epocile premodernă și modernă descoperite la Alba Iulia nu au prezentat un mare interes pentru arheologi, aflându-se, am putea spune, la „periferia” atenției acestora, fiind cunoscute până în prezent puține studii dedicate acestei categorii de artefacte.

În capitolul al VII-lea, **Concluzii**, se subliniază importanța materialelor inedite studiate pe parcursul realizării tezei și se evidențiază ideile principale referitoare la activitatea monetăriei. În ceea ce privește analiza numismatică, lucrarea a fost împărțită în două părți principale, care se concentrează pe analiza activității monetăriei în secolul al XVII-lea, respectiv în secolele XVIII–XIX. Studiul a fost realizat coroborând informațiile numismatice de cele documentare și arheologice, rezultând astfel prima lucrare de acest gen dedicată unei monetării transilvănene. Considerăm că o analiză completă a activității monetăriei de la Alba Iulia poate fi făcută după studierea întregului fond de documente cunoscute și a unui număr cât mai mare de monede păstrate în colecțiile muzeale, care pot oferi surprize în ceea ce privește probe monetare, variante noi de legende și iconografii sau date metrologice mult diferite de cele cunoscute. Considerăm, de asemenea, că trebuie continuate cercetările arheologice sistematice pe teritoriul monetăriei, cu condiția ca obiectivul să nu mai fie doar dezvelirea zidurilor castrului roman!

Lucrarea conține și trei anexe. În prima dintre ele este prezentat *Repertoriul descoperirilor de monede bătute la monetăria de la Alba Iulia*, fie că sunt din tezaur, fie din descoperiri izolate. S-a notat locul descoperirii, cu adresa completă (unde se cunoștea), anul, valoarea nominală, numărul acestora și bibliografia. În anexa 2, *Repertoriul monedelor bătute în monetăria de la Alba Iulia aflate în colecții publice sau particulare, pentru care nu se cunoaște locul descoperirii*, sunt incluse piesele din colecții muzeale sau particulare care au fost introduse în circuitul științific. Ultima anexă, *Catalogul monedelor bătute la monetăria de la Alba Iulia în intervalul cronologic 1610–1871*, conține toate piesele cunoscute până în prezent și variantele lor. Pe lângă cele cunoscute din cataloagele de specialitate, sunt introduse și piese din cataloage de licitații și, mai ales, piese (variante) inedite din colecțiile muzeale din Alba Iulia, Sebeș, Aiud și Deva.

Lucrarea se încheie cu lista bibliografică și planșele care ilustrează materiale numismatice și arheologice inedite, studiate pe parcursul stagiului doctoral.